

Η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων την Κυριακή και το δικαίωμα των εργαζομένων στην κυριακάτικη αργία

Ποτέ την Κυριακή ή Πάντα την Κυριακή;

Αναστασία Διακίδη, Νικόλαος Κότσαρης, Αικατερίνη Λυμπέρη, Γεωργία Λυμπέρη, προπτυχιακοί φοιτητές Νομικής Σχολής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου

Το παρόν άρθρο αποσκοπεί στην εξέταση της σύγκρουσης του δικαιώματος των εργαζομένων στην κυριακάτικη αργία με τη δυνατότητα των εμπορικών καταστημάτων να παραμένουν ανοικτά τις Κυριακές, όπως αυτή επεκτάθηκε μετά το άρθρο 49 του Ν. 4472/2017. Στη μελέτη ερευνάται καταρχάς αν και πώς κατοχυρώνεται ένα δικαίωμα των εργαζομένων σε εβδομαδιαία ανάπαυση σε διεθνές, ευρωπαϊκό και συγκριτικό επίπεδο. Στη συνέχεια αναλύεται η ελληνική νομοθεσία για τη λειτουργία των καταστημάτων την Κυριακή γενικά, αλλά και το ειδικότερο καθεστώς που διέπει τη λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές. Έπειτα αναλύεται η νομολογιακή μεταστροφή του Συμβουλίου της Επικρατείας με την απόφαση ΣτΕ 18/2019, η οποία ανέτρεψε την απόφαση ΣτΕ Ολομ 100/2017, κρίνοντας συνταγματικές τις κανονιστικές ρυθμίσεις που εξειδικεύουν σε ποιες ζώνες και περιοχές επιτρέπεται το άνοιγμα των εμπορικών καταστημάτων και για πόσες Κυριακές το έτος. Τέλος, επιχειρείται μια συνολική θεώρηση του ζητήματος και η διατύπωση της προσωπικής θέσης των συγγραφέων.

«η ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων όπως το city break, ο συνεδριακός τουρισμός και η κρουαζιέρα, προϋποθέτουν τη λειτουργία των καταστημάτων και τις Κυριακές.»

Στην παρούσα μελέτη θα ερευνηθεί ένα θέμα που απασχολεί συχνά την επικαιρότητα, η διεύρυνση της δυνατότητας λειτουργίας των εμπορικών καταστημάτων κατά την ημέρα της Κυριακής και τα ζητήματα που εγείρονται για τους εργαζομένους. Ως προς το ζήτημα αυτό η κοινή γνώμη εμφανίζεται διχασμένη. Οι υπέρμαχοι της λειτουργίας των καταστημάτων τις Κυριακές προβάλλουν ως κύριο επιχείρημα την οικονομική ανάπτυξη, καθότι έχει διαπιστωθεί ότι ο τζίρος των καταστημάτων το Σαββατοκύριακο είναι αυξημένος, ενώ παράλληλα αναζωογονούνται τα αστικά κέντρα. Επίσης, η ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων όπως το city break, ο συνεδριακός τουρισμός και η κρουαζιέρα, προϋποθέτουν τη λειτουργία των καταστημάτων και τις Κυριακές. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, οι εργαζόμενοι υποστηρίζουν ότι το μέτρο αυτό παραβιάζει συνταγματικά τους δικαιώματα και επηρεάζει αρνητικά τον τρόπο ζωής τους.

Οι νομικές πτυχές του θέματος τέθηκαν πρόσφατα ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ 18/2019). Το Δικαστήριο, ανατρέποντας προηγούμενη νομολογία του (ΣτΕ Ολ 100/2017), έκρινε συνταγματική απόφαση του Υπουργού Οικονομίας και Ανάπτυξης με την οποία καθορίστηκαν οι περιοχές στις οποίες επιτρέπεται η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές για την χρονική περίοδο από τον μήνα Μάιο έως και τον μήνα Οκτώβριο. Η απόφαση αυτή είχε εκδοθεί κατ' εφαρμογή εξουσιοδοτικής διάταξης του Ν. 4472/2017 με την οποία τροποποιήθηκε το άρθρο 16 του Ν. 4177/2013. Με αφορμή την παραπάνω απόφαση του Δικαστηρίου και τον αντίκτυπο που είχε στον νομικό κόσμο και στους παράγοντες της αγοράς, η μελέτη αυτή εξετάζει καταρχάς εάν επιβάλλεται η κατοχύρωση της Κυριακής ως αργίας από το διεθνές και το ενωσιακό δίκαιο (I). Κατά δεύτερον, αναλύεται το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο της

Η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων την Κυριακή

κυριακάτινης αργίας και εξετάζεται αν η νομοθετική πρόβλεψη ευρέων εξαιρέσεων για τα εμπορικά καταστήματα βάσει του Ν. 4177/2013 (άρ. 16), όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, καθώς και η συνακόλουθη υποχρέωση παροχής εργασίας από τους εμποροϋπαλλήλους (II), αντίκεινται σε συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα των εργαζομένων, σύμφωνα με τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (III).

I. Η κατοχύρωση της εβδομαδιαίας ανάπαυσης των εργαζομένων σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο

A. Διεθνείς Συμβάσεις εργασίας και Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης

Οι κυριότερες διεθνείς ρυθμίσεις που σχετίζονται με την εβδομαδιαία ανάπαυση των εργαζομένων υιοθετήθηκαν από τις αρχές του περασμένου αιώνα, με την Διεθνή Σύμβαση Εργασίας (Δ.Σ.Ε.) 14/1921^[205] να ανοίγει τον δρόμο για τους εργαζομένους στις βιομηχανικές επιχειρήσεις. Έπειτα ακολούθησε, στα μέσα του αιώνα, η Δ.Σ.Ε. 106/1957^[206], καλύπτοντας τους εργαζομένους στις εμπορικές επιχειρήσεις και στην παροχή υπηρεσιών^[207].

Παράλληλα, και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης, ο οποίος έχει κυρωθεί από την χώρα μας με τον Ν. 1426/1984, θεσπίζει με ρητή διάταξη (άρθρο 2 παρ. 5) την υποχρέωση των Κρατών να νομοθετήσουν εβδομαδιαία ημέρα ανάπαυσης όλων των εργαζομένων, η οποία να συμπίπτει, κατά το δυνατόν, με την ημέρα της κοινής ανάπαυσης των απασχολούμενων κατά τις παραδόσεις και τα έθιμα της κάθε χώρας. Να τονιστεί σε αυτό το σημείο, ότι όλα τα Κράτη που έχουν κυρώσει τον συγκεκριμένο Χάρτη, αναγνωρίζουν ως εβδομαδιαία ημέρα ανάπαυσης την Κυριακή. Εξάλλου, σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται να εργαστεί κάποιος περισσότερες από δώδεκα (12) συνε-

χείς ημέρες χωρίς να του χορηγηθεί διήμερη αναπληρωματική ανάπαυση. Τέλος, έχει κριθεί από την ίδια την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, ότι ακόμα και η απλή θέση σε ετοιμότητα του εργαζομένου την Κυριακή παραβιάζει το άρθρο 2 παρ. 5^[208].

Συμπερασματικά, μείζονος σημασίας είναι ότι το κάθε κράτος υποχρεούται να ορίσει με νόμο μία ημέρα μέσα στην εβδομάδα κατά την οποία οι εργαζόμενοι θα αναπαύονται. Η επιλεγόμενη ημέρα θα πρέπει να ορίζεται με βάση τα έθιμα και τις παραδόσεις του εκάστοτε κράτους.

B. Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης^[209]

Αρκετά χρόνια προτού εφαρμοστεί η Οδηγία 93/104/Ε.Κ. σχετικά με την οργάνωση του χρόνου εργασίας, απασχόλησε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα το ζήτημα της αργίας της Κυριακής και συγκεκριμένα η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων την ημέρα εκείνη. Τέθηκε λοιπόν προδικαστικό ερώτημα ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Δ.Ε.Κ.), με σκοπό την ερμηνεία των άρθρων 30 και 36 της Συνθ.Ε.Ο.Κ., έτσι ώστε να κριθεί εάν οι διατάξεις αυτές, βάσει των οποίων προάγεται η συνεχής και χωρίς ποσοτικούς περιορισμούς διακίνηση και κυκλοφορία των εμπορευμάτων, είναι συμβατές με την βρετανική νομοθεσία, σύμφωνα με την οποία απαγορευόταν η άσκηση εμπορικών δραστηριοτήτων την Κυριακή, παρά το γεγονός ότι μια τέτοια απαγόρευση συνεπάγετο την μείωση του όγκου των πωλήσεων και ειδικά των πωλήσεων ειδών που εισάγονται από άλλα κράτη-μέλη.

Εν τέλει, προτάθηκε από τον Γενικό Εισαγγελέα να δοθεί αρνητική απάντηση στο εθνικό δικαστήριο (του Ηνωμένου Βασιλείου) και συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι τα άρθρα 30 και 36 της Συνθ.Ε.Ο.Κ δεν αποτελούν αντιτιθέμενη, απέναντι στην βρετανική νομοθεσία, ρύθμιση, καθώς η ratio

« Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης θεσπίζει ρητώς την υποχρέωση των Κρατών να νομοθετήσουν εβδομαδιαία ημέρα ανάπαυσης όλων των εργαζομένων, η οποία να λαμβάνει υπόψη, κατά το δυνατόν, τα έθιμα και τις παραδόσεις κάθε Κράτους. »

[205] Η ΔΣΕ 14/1921 κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον Ν. 2990/1922.

[206] Η ΔΣΕ 106/1957 κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον Ν. 1174/1981.

[207] Γαβαλάς, Ν. (2017), Η συμμετοχή στην κοινή ανάπαυση της Κυριακής ως οικουμενική πολιτισμική αρχή και συνταγματικό

δικαίωμα κάθε εργαζόμενου ανθρώπου – Κριτική στο άρθρο 49 του ν. 4472/2017, Επιθεώρησης Εργατικού Δικαίου 2017, σ. 778-779.

[208] Γαβαλάς (2017), ό.π., σ. 779-780.

[209] Γαβαλάς (2017), ό.π., σ. 784-786.

Ελληνικό Εργατικό Δίκαιο

legis των συγκεκριμένων διατάξεων δεν είναι να επιτραπεί η διάκριση εις βάρος των εισαγόμενων προϊόντων σε σχέση με τα εγχώρια. Από την άλλη, η προκαλούμενη από την προαναφερθείσα αρχή της απαγορεύσεως παρακώλυση του ενδοκοινοτικού εμπορίου, δεν συνιστά υπέρβαση του αναγκαιού μέτρου, προκειμένου να διευκολυνθούν οι μη επαγγελματικές δραστηριότητες και οι κοινωνικές συναντήσεις την Κυριακή. Έτσι, θεωρείται δεδομένο πλέον ότι σε ενωσιακό επίπεδο οποιαδήποτε εθνική νομοθεσία προβαίνει στην επιβολή διακοπής της λειτουργίας των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές δεν αποτελεί προσβολή της θεμελιώδους κοινοτικής ελευθερίας για την ελεύθερη διακίνηση των εμπορευμάτων.

Σημαντική, επίσης, θεωρείται και η παρέμβαση του Ηνωμένου Βασιλείου, ύστερα από την υιοθέτηση της Οδηγίας 93/104/Ε.Κ. από το Συμβούλιο της Ε.Ε. Στις 8 Μαρτίου του 1994 το Ηνωμένο Βασίλειο άσκησε ακυρωτική προσφυγή ενώπιον του Δ.Ε.Κ., αιτούμενο την ακύρωση της Οδηγίας και προβάλλοντας τον ισχυρισμό ότι αυτή «θεσπίζει μέτρα, τα οποία δεν παρουσιάζουν καμία συνάφεια με τους δηλωμένους σκοπούς της», ήτοι την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων. Τόνισε, επίσης, ότι οι Οδηγίες που επικαλούνται το άρθρο 118Α της Συνθ.Ε.Κ. «για την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων στο περιβάλλον της εργασίας» θα πρέπει να αφορούν αποκλειστικά στις υλικές συνθήκες και στους κινδύνους στον χώρο εργασίας.

Ειδικότερα, η νομική βάση της ανωτέρω διάταξης στηρίχθηκε στο σκεπτικό ότι με την εβδομαδιαία ανάπαυση και πιο συγκεκριμένα την κυριακάτικη ανάπαυση, καθοριζόμενη με κανονιστική ρύθμιση στο άρθρο 5 εδ. 1 της ανωτέρω Οδηγίας, είναι απαραίτητο να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η πολιτιστική, θρησκευτική και εθνική ποικιλομορφία των κρατών μελών της Ένωσης. Απέναντι στην καθαρά περιοριστική αντίληψη του Ηνωμένου Βασιλείου ως προς την έννοια της υγείας, εξέφρασε αντίθετη γνώμη ο Γενικός Εισαγγελέας της υπόθεσης

Philippe Léger, προτείνοντας την ολική απόρριψη της προσφυγής με το επιχείρημα ότι το Ηνωμένο Βασίλειο ερμήνευσε εσφαλμένα τις έννοιες της «υγείας» και της «ασφάλειας» του εργαζομένου. Συγκεκριμένα, η «υγεία» συναποτελείται από την διάσταση του πνεύματος, της κοινωνικής ευεξίας και του σώματος, άποψη την οποία ενστερνίστηκε και η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (ΠΟΥ). Για τον λόγο αυτό, δεν θα ήταν ορθό η υγεία και ασφάλεια του εργαζομένου να περιορίζεται μόνο σε φυσικούς και χημικούς παράγοντες του περιβάλλοντος της εργασίας του.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, με την απόφασή του της 12.11.1996 επί της προσφυγής του Η.Β.^[210], έκανε μερικώς δεκτή την πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα σχετικά με την ευρεία ερμηνεία της έννοιας της υγείας. Παράλληλα όμως, δεν συμφώνησε με την ολική απόρριψη της προσφυγής του Η.Β., κάνοντας δεκτό ότι κατά το δίκαιο της Ένωσης δεν θεωρείται υποχρεωτικά η Κυριακή ημέρα εβδομαδιαίας αναπαύσεως.

Άξιο επισήμανσης είναι ότι η Ε.Ε., με την τροποποιητική Οδηγία 2000/34/Ε.Κ., δεν επιβάλλει την Κυριακή ως την καταρχήν ημέρα εβδομαδιαίας αναπαύσεως, αφήνει, όμως, στην διακριτική ευχέρεια των κρατών-μελών να την θεωρήσουν ως τέτοια. Το ίδιο ισχύει και για τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης^[211], στον οποίο δεν γίνεται μεν λόγος για την αργία της Κυριακής, ωστόσο κατοχυρώνεται το δικαίωμα εβδομαδιαίας περιόδου ανάπαυσης ως καθοριστικός παράγοντας για την επίτευξη δίκαιων συνθηκών εργασίας.

Ως προς τα παραπάνω, σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, όποια εθνική νομοθεσία επιβάλλει διακοπή της λειτουργίας των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές, δεν παραβιάζει τη θεμελιώδη κοινοτική ελευθερία για την ελεύθερη διακίνηση των εμπορευμάτων. Εν κατακλείδι, η υγεία και η ασφαλής άσκηση της εργασίας δεν θα πρέπει να ταυτίζεται αποκλειστικά και μόνο με τους χημικούς και τους φυσικούς παράγοντες

« Σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης δεν θεωρείται υποχρεωτικά η Κυριακή ως ημέρα εβδομαδιαίας αναπαύσεως.»

[210] Βλ. Υπόθεση C-84/94, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Συμβουλίου της Ε.Ε.

[211] Βλ. άρθρο 31 παρ. 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων την Κυριακή

του εργασιακού χώρου, αλλά και με την ανάπτυξη και καλλιέργεια του πνεύματος και την σωματική ευεξία.

Γ. Η συγκριτική εμπειρία : τι ισχύει σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ ^[212]

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μια επισκόπηση της αντιμετώπισης της κυριακάτικης αργίας και από άλλα Ευρωπαϊκά Κράτη, με έμφαση στην στάση της Γερμανίας και της Αυστρίας απέναντι στο ζήτημα αυτό.

Πρώτον, στην σύγχρονη Γερμανία, την «ατμομηχανή» της βιομηχανικής-οικονομικής ανάπτυξης στην Ευρώπη, η αργία της Κυριακής κατοχυρώνεται «πανηγυρικά» στο ισχύον Σύνταγμα (Θεμελιώδης Νόμος του 1949, άρθρο 139)^[213]. Μάλιστα, το Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας, όπως και ο καθηγητής Häberle, οικοδόμησαν το δογματικό υπόβαθρο «για την αναγωγή της Κυριακής σε συνταγματική αρχή».

Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά σε δύο πολύ σημαντικές αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας, μία του 2004 και μία του 2009. Αναφορικά με την εκδοθείσα απόφαση του 2004, το Συνταγματικό Δικαστήριο απέρριψε την ασκηθείσα προσφυγή, σχετικά με την αντισυνταγματικότητα της απαγόρευσης λειτουργίας των εμπορικών καταστημάτων το Σάββατο το απόγευμα μετά τις 4 μ.μ. και ολόκληρη την ημέρα της Κυριακής, καθώς η διακοπή της λειτουργίας των καταστημάτων από το Σάββατο το απόγευμα μέχρι και την Δευτέρα το πρωί είναι συνταγματικά επιβεβλημένα. Πέραν αυτού, σύμφωνα με τις κρίσεις του Δικαστηρίου, «η αργία της Κυριακής υπηρετεί ασφαλώς θρησκευτικές ανάγκες λατρείας, πλην όμως καλύπτει και ανάγκες της κοσμικής κοινωνίας των ανθρώπων, όπως την προσωπική ανάπαυση, την ευκαιρία για εσωτερική αναζήτηση, την αναψυχή και την διασκέδαση». Θέτοντας ως βάση

αυτά, το Δικαστήριο στηριζόμενο σε θεμελιώδεις αρχές του ισχύοντος γερμανικού Συντάγματος^[214] έκρινε ότι η απαγόρευση της λειτουργίας των καταστημάτων την Κυριακή προασπίζει αγαθά υπέρτερα από την επαγγελματική ελευθερία, και έτσι απέρριψε την ασκηθείσα συνταγματική προσφυγή. Εξάλλου, το 2009 εκδόθηκε νεότερη απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου, η οποία κήρυξε αντισυνταγματικό νόμο που επέτρεπε την λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων στο Βερολίνο τις τέσσερις προ των Χριστουγέννων Κυριακές (Adventssonntage). Στην Αυστρία, κατά δεύτερον, το άρθρο 3 του Νόμου για τον χρόνο εργασίας ορίζει ότι κάθε εργαζόμενος έχει αξίωση σε ανάπαυση κατά το Σαββατοκύριακο. Επιπλέον, στα πλαίσια της απόφασης του Συνταγματικού Δικαστηρίου το 2012 στην οποία οι δικαστές κλήθηκαν να κρίνουν την συνταγματικότητα της υποχρεωτικής διακοπής της λειτουργίας ορισμένων καταστημάτων από το Σάββατο στις 18.00 μέχρι και την Κυριακή, εν όψει του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος της επαγγελματικής ελευθερίας, το δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή, εκφέροντας την άποψη ότι η αργία του Σαββατοκύριακου αποτελεί αγαθό υπέρτερο από την επαγγελματική ελευθερία.

Συνοψίζοντας τα συμπεράσματά μας από την ενότητα αυτή, το ενωσιακό δίκαιο και μάλιστα δεν επιβάλλει την κυριακάτικη αργία, δεν την αποκλείει όμως κιόλας, παραπέμποντας στη διακριτική ευχέρεια του κάθε κράτους μέλους. Άλλωστε και ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ ρητά προβλέπει την υποχρέωση των κρατών-μελών να διασφαλίζουν δίκαιες και αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας κατοχυρώνοντας το δικαίωμα σε εβδομαδιαία περίοδο ανάπαυσης, δεν κάνει πουθενά ρητή αναφορά στην ημέρα της

« Η αργία της Κυριακής ισχύει σήμερα ως καθιερωμένη πολιτισμική αρχή σε αρκετές χώρες της ΕΕ, όπως είναι η Δανία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Αυστρία, η Σλοβανία και η Ισπανία, ενώ στη Γερμανία χαιρεί και ειδικής συνταγματικής κατοχύρωσης»

[212] Βλ. Γαβαλάς (2017), ό.π., σελ. 780-784.

[213] Βλ. άρθ. 139 του Συντάγματος της Βαϊμάρης: «Der Sonntag und die staatlich anerkannten Feiertage bleiben als Tage der Arbeitsruhe und der seelischen Erhebung gesetzlich geschützt.» Πρόκειται για μία ρύθμιση που δεν σχετίζεται μόνο με το ζήτημα της σχέσης Κράτους και Εκκλησίας, αλλά και με γενικότερους σκοπούς κοινωνικής πολιτικής, τους οποίους ο συντακτικός νομοθέτης του 1949 έκρινε προστατευτέους όπως αυτά

ήταν διατυπωμένοι στο Σύνταγμα της Βαϊμάρης του 1919 (Weimarer Verfassung), D. Hesselberger, Das Grundgesetz – Kommentarfür die politische Bildung, σελ. 340.

[214] Βλ. ανθρώπινη αξία (άρθ. 1), προστασία της επιστήμης και της τέχνης (άρθ. 5), προστασία του γάμου και της οικογένειας (άρθ. 6), αναγνώριση της ελευθερίας του συνέρχεσθαι (άρθ. 8), προστασία της υγείας (άρθ. 2 παρ. 2), θρησκευτική ελευθερία και ελευθερία της λατρείας (άρθ. 4), αρχή της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθ. 2 παρ. 1), Γαβαλάς (2017), ό.π. σελ. 781.

Ελληνικό Εργατικό Δίκαιο

Κυριακής^[215]. Αντίστοιχα και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης υποχρεώνει τα Κράτη που δεσμεύονται απ' αυτόν να θεσπίζουν ημέρα εβδομαδιαίας ανάπαυσης σύμφωνα με τα πολιτισμικά ήθη και παραδόσεις του κάθε λαού. Η αργία της Κυριακής ισχύει σήμερα ως καθιερωμένη πολιτισμική αρχή σε αρκετές χώρες της ΕΕ, όπως είναι η Δανία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Αυστρία, η Κροατία, η Ελβετία, η Σλοβακία και η Ισπανία, ενώ στη Γερμανία χαιρεί και ειδικής συνταγματικής κατοχύρωσης.

II. Η ρύθμιση της κυριακάτικης αργίας στην ελληνική νομοθεσία

Στο ελληνικό δίκαιο ισχύει νομοθετική απαγόρευση εργασίας την Κυριακή ήδη από το 1909 για ορισμένες ειδικότητες, η οποία έχει πλέον γενικευτεί από το 1966 (Α). Εξαιρέσεις προβλέπονται για αρκετές επιχειρήσεις που πρέπει να είναι ανοικτές την Κυριακή (Β), ενώ ταυτόχρονα ο κανόνας δεν εφαρμόζεται σε ειδικές κατηγορίες μισθωτών (Γ). Σε κάθε περίπτωση μισθωτός που παρέχει εργασία την Κυριακή έχει συγκεκριμένα δικαιώματα (Δ). Ειδικό καθεστώς προβλέπεται για τα εμπορικά καταστήματα, στο οποίο επικεντρώνεται η μελέτη (Ε).

A. Ο κανόνας της γενικής απαγόρευσης της κυριακάτικης εργασίας

Όλοι οι εργαζόμενοι ανεξάρτητα από την ιδιότητα τους, άσχετα από τον τρόπο αμοιβής τους και αδιάφορα από τη μορφή της επιχειρήσεως στην οποία απασχολούνται, δικαιούνται ανάπαυση 24 συνεχών ωρών κάθε εβδομάδα. Η ανάπαυση αυτή χορηγείται καταρχήν την Κυριακή και αρχίζει τη 00:00 ώρα και λήγει την 24:00 ώρα αυτής. Για μισθωτούς επιχειρήσεων, εκμεταλλεύσεων ή υπηρεσιών, που λειτουργούν όλο το 24ωρο με σύστημα τριών ομάδων εργασίας, ο χρόνος της αναπαύσεως μπορεί να αρχίζει από την 06:00 ώρα της Κυριακής και να λήγει την 06:00 ώρα της Δευτέρας^[216]. Τυχόν παράβαση των διατάξεων του ΒΔ 748/1966 σχετικά με την εβδομαδιαία και την Κυριακάτικη ανάπαυση και

σχετικά με τις ημέρες αργίας τιμωρούνται με πρόστιμο μέχρι 3.000 ευρώ.

Προκειμένου να γίνει αντιληπτή η σημασία της συμμετοχής στην κοινή ανάπαυση της Κυριακής, πρέπει να σημειωθεί ότι ο κοινός ελεύθερος χρόνος της Κυριακής αποτελεί προϋπόθεση για τη σωστή λειτουργία της οικογενειακής ζωής και όχι μόνο. Ο κάθε άνθρωπος αποζητά να μοιράζεται με τους άλλους τον ελεύθερο του χρόνο, μέσω της συμμετοχής του σε κοινές πολιτιστικές, αθλητικές, ψυχαγωγικές, κοινωνικές ή θρησκευτικές δραστηριότητες, έτσι ώστε η κοινή ανάπαυση της Κυριακής να αποτελεί πλέον ένα βασικό στοιχείο του πολιτισμού. Σίγουρα, κάποιοι θα πρέπει να εργάζονται τις Κυριακές, προκειμένου οι υπόλοιποι να απολαμβάνουν την αργία τους ή επειδή οι επιχειρήσεις δεν δύνανται για τεχνικούς λόγους να διακόψουν την λειτουργία τους. Όπως όμως έχει υπολογιστεί, η κάλυψη τέτοιων αναγκών δεν απαιτεί την απασχόληση τέτοιου αριθμού εργαζομένων που να υπερβαίνει το 10% του συνολικού εργαζομένου πληθυσμού. Θα πρέπει, με λίγα λόγια, ο θεσμός της εργασίας την Κυριακή να λειτουργεί στα πλαίσια ενός συστήματος κανόνα-εξαιρέσεως. Παρά ταύτα στην χώρα μας αυτή η σχέση κανόνα-εξαιρέσεως έχει ήδη ανατραπεί με τη θέσπιση του άρθρου 49 του νόμου 4472/2017^[217].

B. Οι γενικές εξαιρέσεις

Η απαγόρευση του να εργάζεται κάποιος την ημέρα της Κυριακής δεν είναι απόλυτη, καθώς υφίστανται αρκετές εξαιρέσεις με τις οποίες αφενός καθίσταται επιτρεπτό να λειτουργούν συγκεκριμένες κατηγορίες επιχειρήσεων και εργασιών όλες τις Κυριακές του έτους, αφετέρου, επιτρέπεται να λειτουργούν τα εμπορικά καταστήματα ορισμένες Κυριακές του έτους (βλ. παρακάτω στο Δ). Εξαιρέση από τον κανόνα της απαγόρευσης της κυριακάτικης εργασίας προβλέπεται από τον νόμο (β.δ 748/66 και π.δ. 88/1999, όπως ισχύουν) για μια σειρά επιχειρήσεων, εκμεταλλεύσεων, υπηρεσιών και γενικότερα εργασιών. Ενδεικτικά αναφέρονται α) οι επιχειρήσεις μεταφοράς, β) παραγωγής, μετασχηματισμού και διανομής

« Η απαγόρευση του να εργάζεται κάποιος την ημέρα της Κυριακής δεν είναι απόλυτη, καθώς υφίστανται αρκετές εξαιρέσεις με τις οποίες καθίσταται επιτρεπτό να λειτουργούν συγκεκριμένες κατηγορίες επιχειρήσεων και εργασιών όλες τις Κυριακές του έτους. »

[215] Βλ. Γαβαλάς (2017), ό.π., σελ. 787.

[216] Άρθρο 1 του Β.Δ. 748/1966.

[217] Βλ. Γαβαλάς (2017), ό.π., σελ. 777.

Η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων την Κυριακή

ηλεκτρικού ρεύματος, ύδατος, φωταερίου, ατμού ή ατομικής ενέργειας, γ) τηλεπικοινωνιών, ραδιοφωνίας, τηλεόρασης και λήψης κινηματογραφικών ταινιών, δ) δημοσίων θεαμάτων, κέντρων διασκέδασης, μουσείων, συναυλιών, εκθέσεων και συναφών δραστηριοτήτων ψυχαγωγίας, ε) εστιατορίων, ζαχαροπλαστείων, μπαρ, καφενείων, γαλακτοπωλείων, κυλικείων και συναφών καταστημάτων, στ) ανθοπωλείων, ζ) ξενοδοχείων, η) ιατρείων, κλινικών, νοσοκομείων και υγειονομικών ιδρυμάτων εν γένει, θ) γραφείων κηδείων, νεκροταφείων και νεκροτομείων, ι) μη ημερησίων εφημερίδων και περιοδικών.

Δύναται με αποφάσεις της διοίκησης να επεκτείνεται η αργία της Κυριακής ή ανάπαυση σε άλλη ημέρα αργίας ή να περιορίζονται οι ώρες λειτουργίας ή να ορίζεται εκ περιτροπής αργία κατά τις Κυριακές, κατά Δήμους, Κοινότητες ή Περιφέρειες, γενικά ή κατά κατηγορίες επιχειρήσεων, εκμεταλλεύσεων, υπηρεσιών ή εργασιών, στις οποίες επιτρέπεται η εργασία την Κυριακή. Δύναται, ακόμη, να εξαιρούνται από την αργία της Κυριακής τα εστιατόρια, ζαχαροπλαστεία, καφενεία, γαλακτοπωλεία, αναψυκτήρια και λοιπά συναφή κέντρα, όταν αυτά λειτουργούν ως εξοχικά, καθώς επίσης και τα τοπικά εμπορικά πανηγύρια.

Ειδικότερα για τα φαρμακεία ισχύουν και κατά τις Κυριακές και κατά τις ημέρες αργίας οι ελάχιστες διατάξεις περί διημέρευσης και διανυκτέρευσης αυτών.

Γ. Περιπτώσεις μη εφαρμογής του κανόνα της απαγόρευσης – Παρεκκλίσεις π.δ. 88/1999

Δεν υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του κανόνα για την απαγόρευση της κυριακάτικης εργασίας και του κανόνα για την εβδομαδιαία ανάπαυση διάφορες κατηγορίες μισθωτών, όπως: οι μισθωτοί σε γεωργικές, κτηνοτροφικές, θηρευτικές και αλιευτικές επιχειρήσεις, οι οικιακοί μισθωτοί, οι εργάτες της θάλασσας, τα μέλη της οικογένειας του εργοδότη που εργάζονται στη δική τους επιχείρηση και εφόσον η εργασία δεν γίνεται δημοσίως όπως οι σπουδαστές Τεχνικών Σχολών σε γενική κλίμακα για την

πρακτική τους εξάσκηση σε χώρους, οι οποίοι ορίζονται από την αρμόδια Σχολή. Σύστημα παρεκκλίσεων εισάγεται και στο άρθρο 14 ΠΔ 88/1999, με το οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία 93/104/ΕΟΚ «σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας», μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η περίπτωση παροχής εργασίας κατά βάρδιες. Συνεπώς, εξαιρούνται ακόμη από το πεδίο εφαρμογής του νόμου οι μισθωτοί που απασχολούνται σε επιχειρήσεις, εκμεταλλεύσεις, υπηρεσίες και εργασίες που βρίσκονται σε λειτουργία κατά τα κύρια τους τμήματα όλο το 24ωρο με τρεις ομάδες εργασίας, ενώ κατά τον ίδιο τρόπο εξαιρούνται οι μισθωτοί που απασχολούνται σε εργασίες φύλαξης, σε υπαίθριες εργασίες, σε εργασίες παροχής ενέργειας, κινήτριας δύναμης και θέρμανσης, καθώς και σε εργασίες πώλησης άρτου και ψησίματος φαγητών, υπό τις συγκεκριμένες αναφερόμενες προϋποθέσεις. Για το συγκεκριμένο θέμα υφίσταται και ειδικότερη ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία οι επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τέσσερις εναλλασσόμενες ομάδες εργασίας έχουν τη δυνατότητα να λειτουργούν και κατά την Κυριακή^[218].

Δ. Δικαιώματα του εργαζομένου την Κυριακή

Στις περιπτώσεις εκείνες, όπου είναι επιτρεπτή η εργασία την Κυριακή, εφόσον ο εργοδότης πάρει την απόφαση να λειτουργήσει την επιχείρηση ή το κατάστημά του εκείνη την ημέρα, οι εργαζόμενοι είναι υποχρεωμένοι να παράσχουν σε αυτόν την ορισμένη για εκείνους εργασία. Δικαιούνται να λάβουν το νόμιμο ημερομίσθιό τους προσυζητημένο κατά 75% ή το 1/25 του μηνιαίου νόμιμου μισθού τους και αυτό ισχύει και εφαρμόζεται ανεξάρτητα από το κύρος της συμφωνίας για τη συγκεκριμένη απασχόληση. Είναι απαραίτητο να τονιστεί, ότι η πρόσθετη αυτή παροχή θα δοθεί στον εργαζόμενο ανεξάρτητα από το αν εργάστηκε και τις νυχτερινές ώρες, όπου και στην περίπτωση αυτή θα δικαιούται επιπλέον προσυζήτηση του νόμιμου ημερήσιου μισθού του. Επίσης, οι πρόσθετες αυτές παροχές

« Οι εργαζόμενοι που εργάζονται Κυριακή δικαιούνται να λάβουν το νόμιμο ημερομίσθιό τους προσυζητημένο κατά 75% ή το 1/25 του μηνιαίου νόμιμου μισθού τους. »

[218] Βλ. Ιωάννης Ληξουριώτης, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, 5η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ.498-499

Ελληνικό Εργατικό Δίκαιο

δεν συμψηφίζονται με τυχόν καταβαλλόμενες ανώτερες των νόμιμων αποδοχών^[219].

Αν ο μισθωτός απασχοληθεί κατά την ημέρα της Κυριακής, νόμιμα ή παράνομα, πάνω από πέντε ώρες δικαιούται αναπληρωματική εβδομαδιαία ανάπαυση, η οποία να διαρκεί 24 συνεχείς ώρες μια διαφορετική εργάσιμη ημέρα της επόμενης εβδομάδας. Αν ο μισθωτός παρείχε τις υπηρεσίες του στον εργοδότη κατά την ημέρα της Κυριακής μέχρι πέντε ώρες μπορεί να αξιώσει ισόχρονη αναπληρωματική εβδομαδιαία ανάπαυση από τον εργάσιμο χρόνο άλλη ημέρα της ακολουθούσας την Κυριακή εβδομάδας^[220]. Αν ο εργοδότης δεν χορηγήσει στον εργαζόμενο την οφειλόμενη αναπληρωματική εβδομαδιαία ανάπαυση, τότε ο μισθωτός δικαιούται να αξιώσει την ωφέλεια που του αναλογεί με τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό.

Η ημέρα της αναπληρωματικής εβδομαδιαίας αναπαύσεως καθορίζεται από τον εργοδότη και αναγράφεται στους πίνακες ωρών εργασίας και εβδομαδιαίας ανάπαυσης.

Επίσης, δύναται με απόφαση του αρμοδίου Περιφερειάρχη, αντί της χορήγησης εβδομαδιαίας αναπληρωματικής ανάπαυσης, να θεσπίζεται υποχρεωτική αργία κατ' άλλη πλην της Κυριακής ημέρα για κατηγορίες επιχειρήσεων κατά Δήμους, Κοινότητες ή περιφέρειες^[221].

Αν παραβιαστεί από δόλο ή αμέλεια η διάταξη του ΒΔ 748/1966 από την μεριά του εργοδότη, προβλέπεται η επιβολή χρηματικής ποινής ή φυλάκισης 10 ημερών μέχρι 6 μηνών, που σε περίπτωση ιδιαίτερα επιβαρυντικών περιστάσεων ή σε περίπτωση υποτροπής δύναται να επιβάλλονται και σωρευτικά. Με τις ίδιες ποινές απειλούνται και αυτοί που με δόλο παραβιάζουν τις διατάξεις του διατάγματος αυτού. Εφαρμόζονται, τέλος, και οι διοικητικές κυρώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 16 Ν 2639/1998^[222].

Ε. Το ειδικό νομικό καθεστώς της λειτουργίας των εμπορικών καταστημάτων

Με τον Ν.4177/2013 άλλαξαν σημαντικά τα ελληνικά δεδομένα αφού επιτράπηκε πιλοτικά το άνοιγμα των εμπορικών καταστημάτων για ορισμένες Κυριακές τον χρόνο σε ορισμένες περιφέρειες κατόπιν αποφάσεως του αντιπεριφερειάρχη και για εμπορικές επιχειρήσεις εντός ακινήτων έως και 250 τ.μ. Η σημαντική αυτή ανατροπή των ελληνικών δεδομένων πυροδότησε κοινωνική ανησυχία με τα εργατικά συνδικάτα να διεκδικούν την ακύρωση του νόμου επικαλούμενα την αντισυνταγματικότητά του. Ο μεταγενέστερος νόμος 4472/2017 τροποποίησε ορισμένες διατάξεις του νόμου του 2013, αίροντας οποιοδήποτε περιορισμό -όπως τα τετραγωνικά μέτρα- και επιτρέποντας τη λειτουργία για ορισμένες Κυριακές του για όλες τις εμπορικές επιχειρήσεις (άρθρο 49). Στις 19 Μαΐου 2017 που δημοσιεύθηκε ο νόμος 4472/2017 καταργήθηκε ύστερα από 108 χρόνια ισχύος η κυριακάτικη αργία για πολλές χιλιάδες εμποροϋπαλλήλων. Κατά την αιτιολογική έκθεση, το άρθρο 49 του νόμου εξυπηρετεί την αύξηση του υγιούς ανταγωνισμού με την λειτουργία όλο και περισσότερων εμπορικών καταστημάτων την Κυριακή, αλλά και τα συμφέροντα των καταναλωτών που θα έχουν περισσότερες επιλογές, γεγονός που θα συνεπάγεται μεγαλύτερο τζίρο για τα καταστήματα.

Ο νόμος επιτρέπει προαιρετικά τη λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων στις εξής περιπτώσεις:

- α) Την πρώτη Κυριακή κατά την έναρξη κάθε τακτικής εκπρωτικής περιόδου, όπως ορίζονται στο νόμο («εκπρωτικές Κυριακές»). Αν η Κυριακή συμβαδίζει χρονικά με επίσημη αργία, στην περίπτωση αυτή η δυνατότητα να λειτουργήσει το κατάστημα μετατίθεται την επόμενη Κυριακή.
- β) Τις δύο Κυριακές πριν την ημέρα των Χριστουγέννων.
- γ) Την Κυριακή των Βαΐων.
- δ) Την τελευταία Κυριακή κάθε έτους.

« Ο Ν. 4472/2017 επέτρεψε προαιρετικά την λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων, χωρίς περιορισμούς π.χ. τ.μ, για ορισμένες Κυριακές του έτους και σε ορισμένες περιοχές που εξειδικεύονται με υπουργική απόφαση. »

[219] Βλ. Ζερδελής, Δ., Εργατικό Δίκαιο- Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, Δ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2019, σελ. 1061.

[220] Βλ. Ζερδελής, ό.π., σελ. 1060, Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 471 και Ληξουριώτης, ό.π., σελ. 507.

[221] Βλ. Ληξουριώτης, ό.π., σελ. 508-509.

[222] Βλ. Ληξουριώτης, ό.π., σελ. 509 και Παπαδημητρίου, ό.π., σελ. 472-473.

Η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων την Κυριακή

ε) Δύο Κυριακές κατά τη διάρκεια των ενδιάμεσων εκπτώσιμων περιόδων, οι οποίες ορίζονται με απόφαση του οικείου αντιπεριφερειάρχη, με βάση ειδικότερους όρους και προϋποθέσεις που ορίζονται στο νόμο. Επιπρόσθετα καθίσταται επιτρεπτή η προαιρετική λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων κατά την Κυριακή από τον μήνα Μάιο έως και το μήνα Οκτώβριο, εκτός από τη δεύτερη Κυριακή του Αυγούστου, στις παρακάτω περιοχές:

α) στο Δήμο Αθηναίων και

β) σε περιοχές του Δήμου Πειραιά, της Περιφερειακής Ενότητας του Νοτίου Τομέα Αθηνών, του ιστορικού κέντρου Θεσσαλονίκης, όπως ορίζεται στην υπουργική απόφαση 3046/51009/1994 και στην περιοχή γύρω από τον Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών.

Εκτός από τις παραπάνω περιπτώσεις καθίσταται επιτρεπτή η εργασία κατά την Κυριακή ύστερα από αιτιολογημένη απόφαση του αρμοδίου αντιπεριφερειάρχη κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις, και αφού έχει προηγηθεί σχετική διαβούλευση με τους τοπικούς και συλλογικούς φορείς της περιοχής, όπως ήδη προαναφέρθηκε.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να διατυπωθεί ο ακριβής ορισμός της λέξης «κατάστημα». Συγκεκριμένα, «κατάστημα» θεωρείται από το νόμο κάθε ανοικτός ή κλειστός χώρος που βρίσκεται σε ακίνητο, στο οποίο πραγματοποιούνται συνήθως αγοραπωλησίες εμπορευμάτων.

Τις συγκεκριμένες Κυριακές, κατά τις οποίες καθίσταται επιτρεπτή η διενέργεια εργασιών και η λειτουργία των καταστημάτων, η απασχόληση των εργαζομένων καθίσταται νόμιμη και αμείβεται κατά τις κοινές διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας που ορίζουν πρόσθετη αμοιβή για την εργασία που διεξάγεται την ημέρα της Κυριακής. Ακόμη, η αναπληρωματική ημέρα ανάπαυσης, η οποία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη νόμιμη διεξαγωγή εργασίας, δύναται να παρέχεται στους εργαζομένους την εβδομάδα που προηγείται της Κυριακής που εργάζονται ή κατά την εβδομάδα που έπεται της Κυριακής αυτής^[223].

III. Η νομολογιακή ερμηνεία: η μεταστροφή της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Με την υπ' αριθμ. 100/2017 απόφασή του το Συμβούλιο της Επικρατείας έκανε δεκτή την αίτηση επαγγελματιών Ενώσεων και εμπόρων που ζητούσαν να ακυρωθεί η από 7.7.2014 υπουργική απόφαση, που επέτρεπε δοκιμαστικά τη λειτουργία των καταστημάτων τις Κυριακές α) στο ιστορικό κέντρο Αθηνών και στον Δήμο Ραφήνας-Πικερμίου, β) στο ιστορικό κέντρο Θεσσαλονίκης και στη Χαλκιδική και γ) στους δήμους Ρόδου, Σύρου Ερμούπολης, Μυκόνου και Θήρας. Ειδικότερα, η Ολομέλεια του ΣτΕ έκρινε ότι η νομοθετική εξουσιοδότηση στον υπουργό Ανάπτυξης να εκδίδει απόφαση για τη λειτουργία των καταστημάτων τις Κυριακές, «χωρίς συγκεκριμένο προσδιορισμό», είναι αντίθετη στο άρθρο 43 του Συντάγματος που επιτάσσει για παρόμοια θέματα να εκδίδονται Προεδρικά Διατάγματα και όχι υπουργικές αποφάσεις.

Κατά της απόφασης του Υπουργού κατέφυγαν είκοσι ένα (21) νομικά και φυσικά πρόσωπα με αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του ΣτΕ. Ανάμεσα στους προσφεύγοντες ήταν η ΓΣΣΕ, η Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Ελλάδας και ο Εμπορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης. Οι ίδιοι στράφηκαν και στην Επιτροπή Αναστολής του ΣτΕ με αίτημα να μην τεθεί σε ισχύ η υπουργική απόφαση μέχρι να εκδικαστεί η αίτηση ακυρώσεως από το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο. Η αίτηση αναστολής έγινε δεκτή από το ΣτΕ με τη λογική ότι το μέτρο αυτό στρέφεται κατά των εργαζομένων, οι οποίοι δεν θα μπορούν να τελέσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και να αξιοποιούν τον ελεύθερο τους χρόνο την ημέρα της Κυριακής^[224].

Το ΣτΕ με την απόφασή του 100/2017 της Ολομέλειας του έκρινε αντισυνταγματική την από 7.7.2014 υπουργική απόφαση, που επέτρεπε δοκιμαστικά τη λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές σε τρεις περιοχές (και σε οκτώ υποπεριοχές)

« Το ΣτΕ με την απόφασή του 100/2017 της Ολομέλειας του έκρινε αντισυνταγματική την από 7.7.2014 υπουργική απόφαση, που επέτρεπε δοκιμαστικά τη λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές σε τρεις περιοχές (και σε οκτώ υποπεριοχές) της χώρας. »

[223] Βλ. Ληξουριώτης, ό.π., σελ.500-501.

[224] Βλ. Γαβαλάς (2017), ο.π., σελ 789

Ελληνικό Εργατικό Δίκαιο

της χώρας. Με την απόφαση αυτή αναγνωρίζεται ο ελεύθερος χρόνος και η πραγματική του διάσταση, καθώς ο εργαζόμενος μπορεί να απολαύσει αυτό το διάστημα είτε μόνος είτε με την οικογένεια του. Ο ελεύθερος χρόνος είναι ο χρόνος αυτοδιάθεσης του ατόμου, κατά τον οποίο το άτομο απολαμβάνει τη ψυχική και σωματική του ηρεμία. Ο ελεύθερος χρόνος λαμβάνει χώρα την ημέρα της Κυριακής, όπου είναι η έβδομη ημέρα της εβδομάδας και θεωρείται διάλειμμα από την πενήντημερη ή εξάημερη εργασία. Με βάση την μακρόχρονη παράδοση των 108 ετών και λαμβάνοντας υπόψη τις άλλες συνθήκες που επικρατούν στην Ε.Ε., η ημέρα της Κυριακής είναι αργία και θεωρείται ημέρα ανάπαυλας.

Το Δικαστήριο στήριξε την απόφαση του σε μία πληθώρα συνταγματικών διατάξεων όπως το άρθρο 5 που προστατεύει την αυτόνομη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, το άρθρο 21 που λειτουργεί ως εχέγγυο για το θεσμό της οικογένειας, την υποστήριξη της μητρότητας και τη διασφάλιση της υγείας. Το άρθρο 22 αναφέρεται στη διασφάλιση της εργασίας με αξιοπρεπείς συνθήκες, την ύπαρξη κατώτατου μισθού, συγκεκριμένου ωραρίου και την ανάπτυξη του συνδικαλισμού. Η εργασία είναι δικαίωμα που πρέπει να προστατεύεται, όπως και η προσωπικότητα του ατόμου κατά την παροχή εργασίας. Αναφέρεται ότι στο εργασιακό σύστημα το άτομο δεν πρέπει να λειτουργεί ως εργαλείο που εξυπηρετεί μόνο την οικονομική ανάπτυξη και να καταπατώνται τα άλλα δικαιώματα του και η αξία του στο βωμό του χρήματος. Με βάση τις αξίες του ανθρωπισμού, ο άνθρωπος οφείλει να είναι ο σκοπός που πρέπει να εξυπηρετούν όλα τα μέσα και όχι το μέσο για την εξυπηρέτηση άλλων.

Παρόλο που η Επιτροπή Αναστολών έκανε ειδικότερη μνεία στην απόφαση της στο άρθρο 13 του Συντάγματος, στην απόφαση που εξέδωσε η Ολομέλεια απουσιάζει αναφορά στο συγκεκριμένο άρθρο. Στην ελληνική επικράτεια με βάση το άρθρο 3 του Συντάγματος επικρατούσα θρησκεία είναι

ο ορθόδοξος χριστιανισμός. Έτσι οι εργαζόμενοι μπορούν να τελέσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα απερίσπαστοι εάν δεν εργάζονται την Κυριακή. Ειδικά πλῆττεται το θεμελιώδες αυτό θρησκευτικό δικαίωμα των πιστών. Αξίζει να αναφερθεί ότι μεταξύ των ασκούντων αίτησης ακυρώσεως δεν συμπεριλήφθηκε κανένα νομικό ή φυσικό πρόσωπο που να εκπροσωπούσε τα δικαιώματα της εκκλησίας αλλά και των πιστών^[225].

Στην απόφαση αυτή το ΣτΕ θεωρεί τον ελεύθερο χρόνο ως δικαίωμα και ότι οι περιπτώσεις στις οποίες αναγνωρίζεται η εργασία την Κυριακή αποτελούν την εξαίρεση. Οι περιπτώσεις που επιτρέπεται να λειτουργούν οι επιχειρήσεις την Κυριακή πρέπει να συμβάλλουν στην παροχή υπηρεσιών κατά τον ελεύθερο χρόνο, σε περιπτώσεις όπου η υπόσταση της επιχείρησης εξαρτάται από τη λειτουργία κατά την ημέρα της Κυριακής και σε περιπτώσεις όπου διασφαλίζονται λειτουργίες που αφορούν την επιβίωση και άλλες ανάγκες ζωτικής σημασίας.

Στο μεταξύ είναι αναγκαίο να αναφερθεί ότι η ελληνική κυβέρνηση είχε ήδη δεσμευθεί κατά τη σύναψη του τρίτου μνημονίου τον Αύγουστο του 2015 σε συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις. Από την πλευρά των δανειστών, ήταν πλέον ξεκάθαρο ότι η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων έπρεπε να απελευθερωθεί συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη. Η ελληνική κυβέρνηση βρέθηκε μεταξύ σφύρας και άκμονος. Έπρεπε από τη μια πλευρά να συμμορφωθεί με τις δεσμεύσεις έναντι των δανειστών για να μη διακινδυνεύσει η ευρωπαϊκή και οικονομική πορεία της χώρας, από την άλλη να προσπαθήσει να συμμορφωθεί με την προηγούμενη απόφαση του ΣτΕ^[226].

Μέσα στο έτος έκδοσης της απόφασης που αναλύθηκε, η κυβέρνηση προχώρησε σε μια νέα ρύθμιση με το άρθρο 49 του ν 4472/2017 που τροποποίησε τον προηγούμενο νόμο του 2013. Όπως είδαμε και παραπάνω, με την παράγραφο Α1 που προστέθηκε στο άρθρο 16 του νόμου, επιτρέπα

« Το Δικαστήριο στήριξε την απόφαση του σε μία πληθώρα συνταγματικών διατάξεων όπως το άρθρο 5 που προστατεύει την αυτόνομη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, το άρθρο 21 που λειτουργεί ως εχέγγυο για το θεσμό της οικογένειας, την υποστήριξη της μητρότητας και τη διασφάλιση της υγείας. »

[225] Βλ. Γαβαλάς (2017), ο.π., σελ. 791

[226] Βλ. Γαβαλάς Ν., «Πάντα την Κυριακή: η μεταφυσική των αγορών και η εργαλειοποίηση του δικαίου – Επ' ευκαιρία της

ΣτΕ 18/2019», Επιθεώρησης Εργατικού Δικαίου, 2019, σελ. 788-789.

Η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων την Κυριακή

πικη η προαιρετική λειτουργία των καταστημάτων από τον Μάιο έως Οκτώβρη (εκτός από την δεύτερη Κυριακή του Αυγούστου στο Δήμο Αθηναίων), καθώς και σε περιοχές του Δήμου Πειραιώς, σε περιοχές γύρω από τον Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών και στο κέντρο της Θεσσαλονίκης. Στην παράγραφο 2 διευκρινίστηκε ότι επιτρέπεται η λειτουργία των καταστημάτων και τις υπόλοιπες Κυριακές του χρόνου και σε άλλες περιοχές εκτός από αυτές που προαναφέρθηκαν, κατόπιν απόφασης του κατά τόπον αρμοδίου αντιπεριφερειάρχη. Είναι φανερό πως η νέα αυτή ρύθμιση δεν έλαβε υπόψη της την απόφαση του ΣτΕ σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα ελεύθερου χρόνου και τακτικού διαλείμματος της εβδομαδιαίας εργασίας πρέπει να ασκείται την ημέρα που κατά μακρά παράδοση στην Ελλάδα και άλλα ευρωπαϊκά κράτη έχει επιλεγεί και για λόγους χριστιανικής παράδοσης να είναι η Κυριακή.

Στη συνέχεια εκδόθηκε η υπ' αριθμ. 75812 - 06/07/2017 κανονιστική απόφαση του Υπουργού Οικονομίας & Ανάπτυξης (ΦΕΚ 2332 Β' της 7.7.2017), τιτλοφορούμενη "Ορισμός περιοχών στις οποίες επιτρέπεται η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές, κατ' εφαρμογή της εξουσιοδοτικής διάταξης της παρ. 1 του άρθρου 16 του ν. 4177/2013". Κατά της εν λόγω απόφασης στράφηκαν εμπορικοί σύλλογοι και εταιρίες, ένα συνδικαλιστικό και τέσσερα επαγγελματικά σωματεία, η Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Ελλάδας (ΓΣΕΒΕΕ), η Ομοσπονδία Ιδιωτικών Υπαλλήλων Ελλάδας (ΟΙΥΕ) και άλλοι αιτούντες που δεν ήταν αποκλειστικά νομικά πρόσωπα. Βέβαια υπήρξαν φορείς που υποστήριζαν την κανονιστική αυτή πράξη, όπως ο Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (ΣΕΒ), ο Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) και η Επιτροπή Ανταγωνισμού.

Το Δ' τμήμα του ΣτΕ με σχετική πλειοψηφία τεσσάρων έναντι τριών επικύρωσε την κανονιστική πράξη του υπουργού (ΣτΕ 18/2019). Το δικαστήριο απομακρύνθηκε

από το σκεπτικό του στην απόφαση του 2017 και υποστήριξε ότι ο νόμος δεν θέτει περιορισμούς ούτε στην εργασία την Κυριακή ούτε και στο είδος των επιχειρήσεων που μπορούν να λειτουργήσουν και να αναπτύξουν οικονομικές δραστηριότητες τη συγκεκριμένη ημέρα. Ο νόμος υποχρεώνει τους εργοδότες να εξασφαλίζουν στους εργαζόμενους μία ημέρα εβδομαδιαίας αργίας. Από αυτό δεν συνάγεται υποχρεωτικά ότι η ημέρα αυτή πρέπει να είναι η Κυριακή. Αυτό σημαίνει ότι το δικαίωμα στον ελεύθερο χρόνο μπορεί κάποιος να το ασκεί οποιαδήποτε ημέρα της εβδομάδας. Η αφέρωση στην οικογένεια, στη σωματική και πνευματική υγεία, η θρησκευτική λατρεία μπορούν να λάβουν χώρα και σε μία διαφορετική ημέρα της εβδομάδας. Τέλος, τονίζεται ότι στη Γερμανία η Κυριακή είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη ως αργία, το αντίστοιχο δεν συμβαίνει ωστόσο στην Ελλάδα.^[227]

Το Δικαστήριο τάσσεται υπέρ μιας φιλελεύθερης ερμηνείας του νόμου και όχι μίας ερμηνείας που θα έχει αυστηρά προστατευτικό χαρακτήρα. Αυτή περιλαμβάνει και την ελευθερία του εργαζόμενου να εργαστεί την Κυριακή και να βιώσει το δικαίωμα του ελεύθερου χρόνου διαφορετική ημέρα. Ωστόσο, ο ίδιος ο νόμος ανατρέπει τον παραπάνω ισχυρισμό, καθώς η εργασία δεν είναι εθελούσια, έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα, και η μη προσέλευση σε αυτή συνιστά λόγο απόλυσης καθώς το άτομο δεν προσφέρει τις υπηρεσίες που έχει υποχρέωση να προσφέρει. Το γεγονός ότι η Γερμανία έχει θεσπίσει συνταγματικά το συγκεκριμένο δικαίωμα ενώ η Ελλάδα όχι, δεν αποκλείει την ελληνική κοινότητα από την εφαρμογή της αργίας, καθώς πληθώρα συνταγματικών διατάξεων προσβάλλονται με την υποχρέωση για παροχή εργασίας την Κυριακή.

Στο κείμενο της απόφασης γίνεται ρητή αναφορά στη μνημονιακή υποχρέωση που έχει η Ελλάδα να προχωρήσει στο άνοιγμα των καταστημάτων τις Κυριακές στα πλαίσια των μεταρρυθμίσεων που έχει δεσμευτεί να προχωρήσει και υπογραμμίζεται η δυσκολία στην εφαρμογή αυτού του μέτρου με βάση την προηγούμενη νομολογία

« Με τη νεώτερη απόφασή του 18/2019, το ΣτΕ τάσσεται υπέρ μιας φιλελεύθερης ερμηνείας του νόμου και όχι μίας ερμηνείας που θα έχει αυστηρά προστατευτικό χαρακτήρα, βάσει της οποίας το δικαίωμα στον ελεύθερο χρόνο μπορεί να ασκηθεί οποιαδήποτε ημέρα της εβδομάδας. »

[227] Βλ. Γαββάλας (2019), ο.π., σελ 792-794.

Ελληνικό Εργατικό Δίκαιο

του ΣτΕ. Ακόμα, ως προς την απαρίθμηση που έκανε ο νομοθέτης σχετικά με συγκεκριμένες περιοχές, επισημαίνεται η θέση που κατέχουν για την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας αποτελώντας σημαντικό κινητήριο μοχλό για την ελληνική οικονομία.

Εν κατακλείδι, η κανονιστική πράξη κρίθηκε συνταγματική από το δικαστήριο με πλειοψηφία η οποία θεωρεί ότι η συγκεκριμένη πρόβλεψη δεν εισάγει κανόνα αλλά εξαίρεση στον κανόνα. Η ρύθμιση συμβάλλει στο δημόσιο συμφέρον καθώς αποσκοπεί στην ανάπτυξη και στον ανταγωνισμό περιοχών όπου η οικονομία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον τουρισμό και συμβάλλει στην υλοποίηση των δεσμεύσεων που έχει αναλάβει η χώρα έναντι του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ESM). Όσον αφορά τον όρο εξαίρεση γεννιούνται ερωτηματικά, καθώς το μέτρο αφορά πάνω από τις μισές Κυριακές του χρόνου.

Συμπέρασμα

Η εργασία την Κυριακή είναι ένα ζήτημα που διχάζει το νομικό κόσμο. Η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές ενισχύει την οικονομία και τον τουρισμό αλλά καταργεί την Κυριακή ως ημέρα αργίας. Το ενωσιακό δίκαιο δεν λαμβάνει ξεκάθαρη θέση όσον αφορά το παραπάνω ζήτημα. Δεν θεσπίζει την Κυριακή ως ημέρα υποχρεωτικής αργίας και αφήνεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών – μελών να νομοθετούν για το ζήτημα αυτό.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και η ειδική συγκυρία καθώς η ελληνική οικονομία εισήλθε σε μία περίοδο παρατεταμένης ύφεσης μετά την οικονομική κρίση του 2009. Για να μην οδηγηθεί η χώρα σε χρεοκοπία, η ελληνική δημοκρατία ανέλαβε μνημονιακές δεσμεύσεις προς υλοποίηση. Οι δεσμεύσεις αυτές αφορούσαν σε δημοσιονομικά μέτρα και μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένου και του ανοίγματος των καταστημάτων τις Κυριακές.

Οι μεταρρυθμίσεις στο ζήτημα που εξετάζουμε υλοποιήθηκαν το 2013 και το 2017 με τη νομοθετική πρόβλεψη της πιλοτικής λειτουργίας των καταστημάτων κάποιες

Κυριακές τον χρόνο σε συγκεκριμένες περιοχές και υποπεριοχές με τουριστικό ενδιαφέρον, οι οποίες εξειδικεύτηκαν με κανονιστικές πράξεις. Το ΣτΕ με την 100/2017 απόφαση της Ολομελείας του φρέναρε αυτήν την πιλοτική λειτουργία κρίνοντας αντισυνταγματική τη σχετική ρύθμιση. Το 2019 το Δικαστήριο επανήλθε και μετέβαλλε τη θέση του κρίνοντας συνταγματική νεότερη ρύθμιση για το ίδιο ζήτημα.

Δεν μπορεί να παραγνωρισθεί ο οικονομικός χαρακτήρας του μέτρου, που είναι η βελτίωση των εσόδων των επιχειρήσεων. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, των οποίων η επιβίωση είναι στενά συνδεδεμένη με τον τουρισμό, ήταν οι πρώτες που χτυπήθηκαν από την κρίση. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η ομαλή λειτουργία του τουρισμού στην Ελλάδα καθιστά απαραίτητη τη λειτουργία των καταστημάτων τις Κυριακές κατά τους πλέον κερδοφόρους καλοκαιρινούς μήνες. Εντούτοις, θα πρέπει να συνυπολογιστεί ότι η κυριακάτικη εργασία έχει αρνητικές συνέπειες για τους ίδιους τους εργαζομένους. Το μέτρο, όπως εφαρμόζεται, δεν λαμβάνει υπόψη την βούληση των εργαζομένων και ουσιαστικά τους εξαναγκάζει σε εργασία την Κυριακή καταστρατηγώντας το δικαίωμα του ελεύθερου χρόνου, το οποίο κατοχυρώνεται και συνταγματικά.

Η σημασία της Κυριακής ως ημέρα αργίας για τις περισσότερες κατηγορίες εργαζομένων ενισχύεται από τα εξής: αφενός από τη μη λειτουργία των σχολείων τη συγκεκριμένη ημέρα γεγονός που σχετίζεται με τη συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας της οικογενείας με βάση το άρθρο 21· αφετέρου από τον ορισμό της χριστιανικής ορθόδοξης θρησκείας ως επίσημης θρησκείας του ελληνικού κράτος με βάση το άρθρα 3 & 13 του Συντάγματος. Για τους λόγους αυτούς ο ελεύθερος χρόνος έχει μεγαλύτερο νόημα την Κυριακή -εν συγκρίσει με άλλες μέρες-, καθώς ενδυναμώνει τους οικογενειακούς δεσμούς και επιτρέπει στους πιστούς να εγκλησιαστούν.

Η απαγόρευση της εργασίας την Κυριακή έχει και θετικά κοινωνιολογικά οφέλη. Τα άτομα μέσα από τη διαδικασία της κυριακάτικης αργίας αναπτύσσουν στοιχεία που

« Δεν μπορεί να παραγνωρισθεί ο οικονομικός χαρακτήρας του μέτρου, αλλά θα πρέπει να συνυπολογιστούν και οι αρνητικές συνέπειες για τους ίδιους τους εργαζομένους, των οποίων η βούληση δεν λαμβάνεται υπόψη. »

Η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων την Κυριακή

σχετίζονται με την κοινωνικότητά τους. Βιώνουν την έννοια της συλλογικής ταυτότητας, αναπτύσσουν ισχυρούς οικογενειακούς και φιλικούς δεσμούς και ανακαλύπτουν την έννοια του ελεύθερου χρόνου. Εν αντιθέσει, η προαιρετική για τους εμπόρους λειτουργία των καταστημάτων που καταλήγει σε υποχρεωτική παροχή εργασίας για τους εργαζόμενους θα προκαλέσει συγκρούσεις, θα συμβάλλει στην διάρρηξη της κοινωνικής ενότητας, θα δημιουργήσει δύο πόλους, θα διαταράξει τη συνοχή της κοινωνίας .

Η οικονομική ανάπτυξη συνεπάγεται βελτίωση της ευημερίας του κοινωνικού συνόλου, χωρίς ωστόσο να θεωρείται θεμιτή η καταστρατήγηση των ατομικών δικαιωμάτων στο βωμό της ελεύθερης αγοράς. Η εργασία είναι δικαίωμα και όχι υποχρέωση. Ο

εργαζόμενος πρέπει να προστατεύεται και να μην θεωρείται ένα απλό γρανάζι στην παραγωγική διαδικασία. Η σημασία της οικονομικής ανάπτυξης είναι σαφώς μεγάλη, αλλά σπουδαιότερη είναι η ανθρώπινη αξία, η οποία θα πρέπει να τίθεται στο επίκεντρο των οικονομικών σχέσεων. Στο ζήτημα της εργασίας την Κυριακή, το δικαίωμα του ελεύθερου χρόνου υπερτερεί έναντι όλων των άλλων οικονομικών σκοπών και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα πρέπει να πάψει να είναι αντικείμενο προσβολής από την εφαρμογή αυτού του μέτρου.

.....

« Η σημασία της οικονομικής ανάπτυξης είναι σαφώς μεγάλη, αλλά σπουδαιότερη είναι η ανθρώπινη αξία. »